

Демографски преглед

Београд

Година XVIII

Број 69/2018

Истраживање о миграцијама студената

Миграције високообразованог становништва које су под најјачим утицајем економских и других чиниоца на тржишту радне снаге, како на националном тако и на глобалном нивоу, представљају изазов за истраживаче и посебан демографски феномен који је најтеже предвидети и измерити.

Без обзира да ли је иселјавање мотивисано економским, политичким, образовним или другим разлозима, оно увек представља губитак људских ресурса, а последњих деценија и изразити губитак интелектуалног потенцијала државе. Одлив високообразованог кадра се одвија у два правца: један ка иностранству, а други ка већим градовима унутар Републике Србије. У оба случаја реч је о миграцијама из неразвијених и мање развијених у развијенија подручја. На тај начин, поједини региони не само да се убрзано демографски празне већ остају и без неопходног развојног потенцијала, чиме се озбиљно угрожава њихов економски и демографски опстанак.

Србија се већ више деценија суочава са проблемом одлива младих образованих људи. Овај проблем има озбиљне демографске и економске последице на целокупну друштвену заједницу. Штета је вишеструка: демографска структура становништва се мења, просечна старост расте, смањује се контингент лица која учествују у репродукцији становништва, улаже се у кадрове који своје потенцијале остварују у некој другој земљи и учествују у њеној репродукцији. Осим немерљивих демографских губитака, наша земља остварује и економске губитке који се мере милијардама евра. Одлазак на тзв. привремени рад у иностранство за највећи број становника Србије значи одлазак заувек. Србија је водећа земља у региону по иселјавању младог становништва. Према резултатима Пописа 2011, само у периоду од 2002. до 2011. године у иностранство је отишло око 175000 грађана Републике Србије, просечне старости од око 29 година. Међу њима, скоро свако пето лице (19%) има диплому високе или више школе. Највише високообразованих људи отишло је у овом периоду у: Немачку, Сједињене Америчке Државе, Аустрију, Швајцарску и Канаду.

У последњих неколико година прекограничне миграције младих су интензивирани и намеће се закључак да даље непредузимање активности на пољу управљања миграционим токовима за резултат може имати немерљиве и катастрофалне последице за национални развој и идентитет земље.

Циљ истраживања усмерен је на испитивање планова студената у вези са будућим миграционим кретањима.

Посебни циљеви истраживања су:

- сагледавање обима студентских миграција и последица које миграције могу имати на демографски и друштвено-економски потенцијал Републике Србије;

- утврђивање индивидуалних мотива студената да се трајно преселе из једног у друго место у Републици Србији, односно да оду из Републике Србије у неку другу земљу;

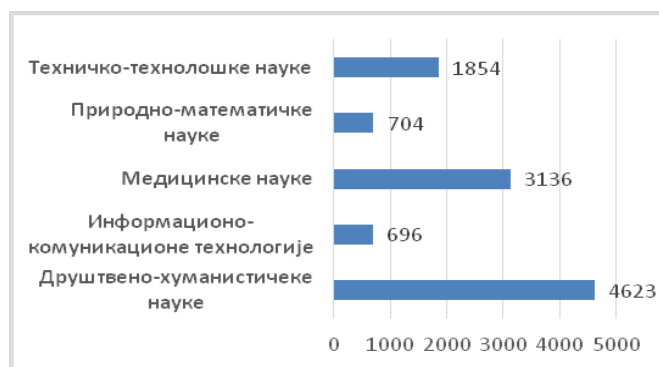
- идентификовање конкретних механизма и мера у циљу стварања повољног амбијента за живот и развој каријере младих високообразованих људи у Републици Србији.

Анализа резултата

Истраживањем је обухваћено 11013¹ студената државних и приватних високошколских установа у Републици Србији. За потребе овог истраживања, факултети и високе школе разврстани су у пет група, у зависности од подручја образовања: друштвено-хуманистичке науке,² информационо-комуникационе технологије, медицинске науке, природно-математичке науке и техничко-технолошке науке.

Дистрибуција студената према подручју образовања показује да су студенти друштвено-хуманистичких наука најзаступљенији у истраживању (42%). Следе студенти медицинских наука (28,5%) и техничко-технолошких наука (16,8%), док су студенти информационо-комуникационих технологија и природно-математичких наука подједнако заступљени (6,3%, односно 6,4%).

Графикон 1. Студенти према подручју образовања (%)

Место студирања

Сваки други студент (49,1%) студира у општинама Београдског региона. Разлоге за то треба тражити у чињеници да се највећи број високообразованих институција налази на територији Града Београда. Сваки пети

¹ Детаљна анализа рађена је за контингент од 10768 студената. Из анализе је искључено 245 студената који имају пребивалиште у иностранству и који планирају да по завршетку студија оду из Републике Србије.

² Студенти уметничких факултета и високих школа сврстани су у групу „Друштвено-хуманистичке науке“ због релативно малог броја студената овог подручја образовања који су учествовали у истраживању.

анкетирани студент студира у општинама које припадају Региону Шумадије и Западне Србије (21,1%). У Војводини студира 16,7% анкетираних, а у општинама које припадају Региону Јужне и Источне Србије студира 13% студената који су учествовали у анкети (табела 1).

Табела 1. Студенти према месту студирања и полу

	Укупно			%		
	свега	мушко	женско	свега	мушко	женско
Република Србија	11013	3898	7115	100	100	100
Београдски регион	5402	2022	3380	49,1	51,8	47,5
Регион Војводине	1839	725	1 114	16,7	18,6	15,7
Регион Шумадије и Западне Србије	2324	677	1647	21,1	17,4	23,1
Регион Јужне и Источне Србије	1436	471	965	13,0	12,1	13,6
Регион Косово и Метохија	12	3	9	0,1	0,1	0,1

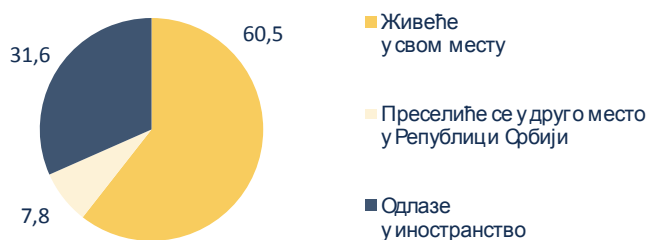
Детаљна анализа података је рађена за контингент од 10768 студената. Посебно су анализирани одговори студената који намеравају да по завршетку студија остану у Републици Србији (у свом или у другом месту) и студената који планирају да оду у иностранство, и то у зависности од тога да ли студирају у свом месту становања или су у место студирања дошли из неког другог места.

У Републици Србији након завршетка школовања планира да остане 7279 студената (67,6% од укупног броја анкетираних), док 3489 студената (32,4%) планира да оде у иностранство. Разлози за доношење одлуке о пребивалишту после школовања међу студентима који планирају да остану у Републици Србији (7279 студената) значајно се разликују у зависности од тога да ли се школују у свом или у другом месту.

Планови студената у зависности од места студирања

Планови студената о будућем пребивалишту значајно се разликују у зависности од тога да ли студирају у свом месту или привремено бораве у месту студирања (студенти из других места). Око 60% студената који студирају у свом месту намерава да у том месту остане и по завршетку школовања, 7,8% планира да се пресели у друго место у Републици Србији и 31,6% планира да оде у иностранство (графикон 2).

Графикон 2. Планови студената који студирају у свом месту становања (%)

Кључни разлози за доношење одлуке о будућем пребивалишту студената који студирају у свом месту становања

Разлог за останак у месту студирања	породични разлози (26,3%) решено стамбено питање (24,2%) не желе да живе у другом месту (23,9%)
Разлог за пресељење у неки други град/општину	лакше проналажење посла у струци (52,9%) лакше проналажење било каквог посла (12,8%)

Скоро три четвртине (73,6%) студената који се школују ван свог места планира да се након завршетка школовања трајно пресели, односно да каријеру гради у неком другом месту у Републици Србији или у иностранству. С друге стране, свега 26,4% студената који се школују ван места становања планира да се по завршетку студија врати у своје место, 40,6% студената планира да се трајно пресели у место у којем студира и трећина (33%) намерава да оде из Србије (графикон 3).

Графикон 3. Планови студената који студирају ван свог места становања (%)

Ако се има у виду чињеница да студенти који се школују изван свог места становања углавном долазе из руралних или из мањих урбаних општина у универзитетске центре у којима, ако се не одлуче за одлазак у иностранство, планирају и да остану да живе након завршетка студија, јасно је да ће се и у наредном периоду наставити демографско пражњење мање развијених подручја Републике Србије.

Кључни разлози за доношење одлуке о будућем пребивалишту студената који студирају ван свог места становања

Разлог за останак у месту студирања	лакше проналажење посла у струци (62,7%) лакше проналажење било каквог посла (17,9%)
Разлог за пресељење у неки други град/општину	лакше проналажење посла у струци (60,2%) лакше проналажење било каквог посла (15,9%)
Разлог за повратак у своје место	решено стамбено питање (31,1%) породичне разлози (28,3%) обезбеђен посао у струци (13,7%)

Прекограничне миграције

Укупно 3489 студената, односно трећина анкетираних, планира да по завршетку школовања оде из Србије у неку другу земљу.

Удео студената који планирају да након завршетка школовања потраже боље услове живота у иностранству различит је у зависности од подручја студирања.

Према уделу студената који планирају да потраже боље услове живота и рада у другим земљама предњаче студентни информационо-комуникационих технологија (36,5%) и студенти из области медицинских наука (36,2%). Међу студентима природно-математичких и техничко-технолошких наука трећина планира да оде у иностранство (33,8%, односно 33,9%), док је најмањи удео оних који планирају да напусте Србију присутан међу студентима друштвено-хуманистичких наука (28,5%).

Планирана дестинација

Највећи број студената планира да након завршетка школовања потражи боље услове за живот у Немачкој (24,2%). У ову земљу планира да оде четвртина анкетираних студенткиња и више од петине студената мушког пола (22,9%). На другом месту према интересовању студенткиња је Швајцарска, за коју се определило 10,6%. Следе Аустрија (9,6%) и САД (8,6%). Код мушкараца на другом месту су САД (15,5%), а затим Швајцарска (10,9%) и Аустрија (7,3%).

	Друштвено-хуманистичке науке		Информационо-комуникационе технологије		Техничко-технолошке науке	
1	Немачка	17,5%	Немачка	19,5%	САД	18,0%
2	САД	13,8%	САД	9,2%	Немачка	16,0%
3	Швајцарска	10,0%	Аустрија	9,0%	Швајцарска	10,4%
4	Аустрија	9,0%	Швајцарска	7,4%	Канада	10,4%
5	Норвешка	5,7%	Канада	6,4%	Аустрија	6,8%

	Медицинске науке		Природно-математичке науке	
1	Немачка	37,5%	Немачка	19,6%
2	Швајцарска	14,3%	САД	13,5%
3	Аустрија	9,1%	Швајцарска	7,0%
4	Норвешка	7,9%	Аустрија	6,1%
5	САД	7,3%	Аустралија	6,1%

Немачка, САД, Швајцарска и Аустрија су међу пет најпожељнијих држава за студенте са свих подручја студирања.

Немачка се налази на првом месту најпожељнијих држава за живот за студенте свих подручја студирања, осим за студенте информационо-комуникационих технологија, који у највећем проценту планирају да по завршетку школовања оду у Сједињене Америчке Државе (табела 2).

Немачка је први избор за 37,5% студената медицинских наука, за скоро петину студената природно-математичких и техничко-технолошких наука, за 17,5% студената друштвено-хуманистичких наука и за 16% студената информационо-комуникационих технологија.

Поред наведене четири државе, међу пет најпожељнијих дестинација у зависности од поља

студирања спадају Норвешка, Канада и Аустралија. Норвешка је примамљива студентима медицинских и друштвено-хуманистичких наука, док Канаду међу топ пет земаља сврставају студенти информационо-комуникационих технологија и техничко-технолошких наука. Студенти природно-математичких факултета међу првих пет земаља у којима би живели наводе Аустралију.

Препреке за одлазак у иностранство

Већина студената сматра да је највећа препрека за одлазак у иностранство „недостатак новца“. Наиме, 39,3% укупног броја анкетираних студената је приликом рангирања понуђених препрека за одлазак у иностранство изабрало „недостатак новца“ као главну препреку. За 13,8% студената главна препрека је „непознавање страног језика“, а за 13,1% „компликована процедура за одлазак“. Сваки десети студент сматра да одлазак у иностранство највише отежавају „строге процедуре за добијање боравишне или радне дозволе“, односно „одвајање од родбине и пријатеља у Србији“. Свега 7,4% студената као главну препреку види „недостатак информација о могућностима одласка у иностранство“, док 5% студената сматра да је главна препрека „неизвесност у вези са добијањем посла у иностранству“. Ставови студената не разликују се значајно у зависности од тога да ли након завршетка школовања намеравају да остану у Републици Србији или да оду у иностранство.

Поддршка родитеља

Преко 90% студената изјавило је да има пуну подршку родитеља за одлазак у иностранство. Посматрано по полу, може се закључити да су девојке за нијансу сигурније од мушкараца у родитељску подршку. Наиме, свега 5,2% девојака одговорило је да нема подршку родитеља, док је 8,5% мушкараца дало одговор да их родитељи не подржавају у одлуци да оду у иностранство.

Око 70% студената који планирају да након завршетка школовања оду из Републике Србије има родбину и пријатеље који живе у иностранству.

Главни разлози за одлазак у иностранство

Као главни разлог за одлазак у иностранство највећи број студената (27,3%) наводи немогућност налажења посла у струци у Републици Србији. Следе разлози: слабо плаћен посао у струци (21,3%) и низак животни стандард (20,1%).

Поред понуђених разлога за одлазак у иностранство, студенти су наводили и да желе да оду из Србије због корупције, запошљавања преко везе, страначког запошљавања, али и ради упознавања других култура, усавршавања, учења страних језика, односно да желе да се придруже родитељима или другим члановима породице који живе у иностранству.

Као главне предности живота у иностранству највећи број студената (27,6%) наводи „лакше налажење посла у струци“ и „боље плаћен посао у струци“ (24,3%). Следе разлози: „висок животни стандард“ (15,9%) и „боља могућност професионалног напредовања“ (12,8%).

Највећи број студената (41%) планира да оде у иностранство тако што ће самостално тражити посао, док ће 27,5% потражити помоћ рођака и пријатеља. Око 17% студената покушаће да добије стипендију за наста-

вак студија у иностранству. Свега 4,4% студената планира да покуша да оде у иностранство уз посредовање Националне службе за запошљавање.

Половина студената не планира да се врати у Републику Србију. Скоро сваки пети студент (19%) планира да остане у иностранству док не обезбеди довољно новца за покретање сопственог посла у Србији, 14% студената намерава да остане у иностранству све док економска ситуација у Србији не буде стабилна, а 12% планира да се врати када стекне довољно професионалног искуства (графикон 4).

Графикон 4. Планирана дужина боравка у иностранству (%)

На питање о планираној дужини боравка у иностранству студенти су наводили и друге одговоре, нпр.: док не стекну услов за пензију, док не оснују породицу, док им одговара, у зависности од тога како се снађу у иностранству и друго.

Мотиви за промену одлуке о одласку у иностранство

Више од половине студената (51,6%) не би напустило Србију ако би им био обезбеђен посао у струци, док би око 15% остало у земљи када би добили новац за покретање сопственог бизниса. Свега 4,3% студената навело је да би променили одлуку о одласку у иностранство када би добили стимулативни кредит/средства било које врсте, 2,3% би одустало од одласка када би добили повољан стамбени кредит за младе брачне парове и 1,4% када би добили стамбени кредит за младе научнике.

Међутим, четвртина студената (25,6%) није одабрала ниједан од понуђених одговора као главни мотив за промену одлуке о одласку у иностранство, већ су се определили за одговор „друго“. На питање о томе шта би их мотивисало да остану у Републици Србији, студенти су у највећем броју одговорили: „Ништа не може да промени моју одлуку да одем у иностранство“. Поред овог, студенти су навели и следеће одговоре: већа плата, пристојан живот, поштовање струке, искорењивање мита и корупције, могућност професионалног напредовања, бољи животни стандард у Србији, отварање нових научних института, системске промене у свим областима, већа социјална сигурност и запошљавање најбољих.

Закључна разматрања

Управљање миграцијама младог високообразованог становништва један је од приоритетних задатака Владе.

Последице одлива младог становништва су веома сложене и далекосежне за целокупно друштво. Тренутни ефекти огледају се у промени укупног броја и структура становништва, како у месту поласка тако и у месту одредишта миграната. Дугорочни ефекти су далеко неповољнији, јер ће емиграциона подручја, која већ заостају у економском развоју, додатно осиромашити у демографском, фертилном, радном, културном, интелектуалном и сваком другом погледу.

Незапосленост, лоше економске и опште друштвене прилике у локалној средини, односно у матичној земљи, неповољни услови за лични и професионални развој само су неки од фактора који утичу на то да млади људи донесу одлуку о пресељењу. На одлуку додатно утичу привлачни фактори – боље економске прилике, више могућности за запошљавање и професионално напредовање, веће зараде и, коначно, бољи животни услови у другом месту или у другој држави.

Задатак државе јесте да у постојећим условима пронађе одговарајуће механизме који ће допринети да се промене околности које терају младе да одлазе и који ће утицати на то да се млади мотивишу да остану у земљи или да се након стицања професионалног искуства у иностранству врате у Србију. То се може постићи једино стварањем повољног амбијента за живот, како на нивоу локалне заједнице тако и на нивоу државе. Младим високообразованим људима треба омогућити да користе стечена знања, да остваре успешну професионалну каријеру, да имају адекватне услове за научно-истраживачки рад, а, пре свега, да могу да живе од свог рада.

Велико интересовање студената за ово истраживање и њихова спремност да усред испитног рока одвоје време и одговоре на постављена питања свакако показује да студенти нису само неми посматрачи дешавања у друштву, већ да желе активно да учествују у креирању своје будућности.

Неки од коментара студената:

„Болно је што као млади и учени људи имамо потребу да се одвајамо од свега што нам је драго и познато, а у циљу стицања самосталности и материјалног благостања. Лично бих осетио олакшање да одем, али део мене би остао и не бих био комплетан. Желим да радим у својој земљи, желим да је унапредим, јер имам потенцијал за то и познајем људе који су паметни и пожртвовани и храбри, јер желе да остану овде и мењају окружење. Има их много. Треба то да цените и да се потрудите да нам понудите боље сутра, како бисмо ми уложили себе у будућност и просперитет Србије. Ово мора бити обострана борба, ми зависимо од вас, а ви од нас.“

„Желим да останем у својој земљи, да помажем својим људима и говорим матерњим језиком!“

„Пружите нам услове и сачувајте нас овде, у земљи нашој, неће нас много остати.“

„Чувајте нас.“

Мр Гордана Бјелобрк